

Alicja Czerkawska

INSTRUMENTALNE I EGZYSTENCJALNE PROBLEMY ZAWODOWE W ŻYCIU CZŁOWIEKA – IMPLIKACJE DLA PORADNICTWA ZAWODOWEGO

W niniejszym artykule skupię się na ukazaniu niektórych kwestii związanych z problemami, których w obszarze życia zawodowego może doświadczać człowiek. Moim celem jest pokazanie nowego, być może szerszego spojrzenia na tego typu problemy i podzielenie się refleksjami na ten temat. Na początku przedstawię rozumienie terminu „problem zawodowy” i pokażę trudności związane z jego definiowaniem. Następnie opiszę tę grupę problemów dzieląc je na dwie kategorie – instrumentalne i egzystencjalne problemy zawodowe. W ostatniej części wskażę na to, co wynika z analizy teoretycznej dla doradców zajmujących się profesjonalnym doradzaniem.

1. Trudności definicyjne w rozumieniu terminu „problem zawodowy”

Człowiek przygotowując się do świata pracy, uczestnicząc w nim, czy też odchodząc z niego narażony jest na przeżywanie różnego rodzaju problemów. Problemy te wyłaniają się na przestrzeni całego życia, a ich rozwiązywanie wymaga od jednostki dużego zaangażowania i wysiłku, podejmowania licznych działań, zdobywania wiedzy i wielu umiejętności, nabywania doświadczeń, stawiania sobie celów, realizowania własnych wartości i marzeń, radzenia sobie ze sferą emocji, adaptowania się do warunków społeczno-gospodarczych, etc. W trakcie pokonywania przeszkód, uwarunkowanych zarówno wewnątrz, jak i zewnątrz, zachodzi wiele skomplikowanych procesów. Są to procesy edukacyjne – edukacja formalna, czyli pobieranie nauki w szkole, przysposobienie do zawodu, dbanie o dalsze doskonalenie zawodowe, poszerzanie kompetencji; edukacja nieformalna w postaci zdobywania umiejętności, doświadczeń i mądrości życiowej poza murami szkół i uczelni, procesy psychologiczne – poznawanie siebie, własnych możliwości i preferencji zawodowych, określanie własnych celów, szukanie zadowolenia i spełnienia zawodowego, oraz procesy społeczne – przyjmowanie wzorów kulturowych dotyczących pracy (norm i wartości moralnych, praw i obowiązków pracowniczych), podejmowanie wyzwań związanych z pracą i rolami zawodowymi, godzenie życia rodzinnego z karierą zawodową. Przez większość z tych procesów człowiek przechodzi doświadczając wsparcia ze strony najbliższego środowiska – rodziny, przyjaciół, znajomych czy

nauczycieli. Niektóre osoby korzystają też z instytucji poradnictwa zawodowego. Trafiają wtedy do doradcy, aby przy ich pomocy móc przeanalizować własną sytuację, znaleźć najlepsze rozwiązania, nauczyć się potrzebnych umiejętności, zastanowić się nad sobą i swoim życiem.

W literaturze przedmiotu dla określenia tego typu problemów używa się nazwy „problemy zawodowe”. Wiąże się to z tradycyjnym podziałem życia człowieka na sferę rodzinną i zawodową oraz wyspecjalizowaniem doradców i instytucji pomocowych do rozwiązywania konkretnych problemów¹. W aspekcie rodzinnym działalność pomocowa już w nazwie może być jeszcze bardziej ograniczana. Spotkać można poradnie lub doradców zajmujących się „poradnictwem narzeczeńskim i małżeńskim”, czy „poradnictwem wychowawczym”. Nie znaczy to wcale, że osoba, która nie jest w związku partnerskim, czy też nie posiada dzieci lub taka, która przeżywa rozwód albo żałobę nie otrzyma profesjonalnego wsparcia. Nazwa poradni i, co za tym idzie, rodzaj problemów w zakresie, których udzielana jest pomoc może znacznie mylić ludzi szukających pomocy. Może sugerować większe zawężenie problemów, niż ma to miejsce w rzeczywistości.

Również w zakresie poradnictwa zawodowego podobna sytuacja ma miejsce. Doradca pracujący w instytucji poradnictwa zawodowego nie zajmuje się dziś przede wszystkim niesieniem pomocy w podejmowaniu decyzji zawodowych i wyborze szkoły tak, jak to miało miejsce w minionym (nie)ładzie społecznym. Zresztą nawet wtedy zasięg działań takiego specjalisty był szerszy i już wtedy nazwa „doradcy zawodu” nie w pełni oddawała to, czym w procesie pomagania się zajmował, ale jednak znacznie bardziej do jego działań przystawała. Dziś choć nazwy pozostały te same, charakter poradnictwa zawodowego i rola „pomagaczy” w tym względzie uległa dużej zmianie². Udzielanie pomocy osobom radzącym się nie kończy się na młodzieży uczęszczającej do szkół średnich, a powstałe po 1989 roku placówki obejmują wszystkie grupy wiekowe klientów. Rozszerzone zostały nie tylko cele poradnictwa zawodowego, ale także działalność doradców. Coraz częściej mówi się o tym, że przybiera ono postać poradnictwa życiowego³. Dlatego, jak podkreśla B. Wojtasik, w dzisiejszych czasach trudno mówić o profesji „doradcy zawodu”, gdyż staje się on raczej doradcą życiowym⁴. Obecni doradcy

¹ A. K a r g u ł o w a, *O teorii i praktyce poradnictwa. Odmiany poradniczego dyskursu*, Warszawa 2004, s. 158-160, 162, 166-169.

² *Ibidem*, s. 168.

³ B. W o j t a s i k, *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata*, [w:] *Doradca – profesja, pasja, powołanie?*, red. B. Wojtasik i A. Kargulowa, Vol. I, Materiały ze Światowego Kongresu Poradnictwa Zawodowego IAEVG – AIOSP, Warszawa 29-31 maja 2002 r., Warszawa 2003; B. W o j t a s i k, *Refleksyjne konstruowanie kariery życiowej w ponowoczesnej codzienności*, „Terazniejszość-Człowiek-Edukacja”, Numer Specjalny, 2003; M. M a l e w s k i, *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorów ludzkiego życia*, [w:] *Doradca – profesja, pasja, powołanie?*, red. B. Wojtasik i A. Kargulowa, Vol. I, Materiały ze Światowego Kongresu Poradnictwa Zawodowego IAEVG – AIOSP, Warszawa 29-31 maja 2002 r., Warszawa 2003; K. D r u c z a k, *Analiza biografii człowieka jako nowy obszar działalności doradcy zawodu*, [w:] *Doradca – profesja, pasja, powołanie?*, ...

⁴ B. W o j t a s i k, *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy...*, s. 23-24; Ani termin „doradcy zawodu”, ani „doradcy życiowego” nie wpisuje się we wszystkie istniejące nurty poradnictwa i

uwzględniają rozwój zawodowy człowieka na przestrzeni całego życia, łączą go z pozostałymi aspektami egzystencji i warunkami otaczającego świata. Oprócz niesienia pomocy w wyborze szkoły czy zawodu, określeniu drogi edukacyjnej, w konstruowaniu kariery zawodowej, czy przystosowaniu się do panujących warunków na rynku pracy, sprawują także funkcję psychoterapeutyczną – uczą swoich podopiecznych zmagać się z niepewną i nieprzejrzystą rzeczywistością, którą lęki, motywują do działania, towarzyszą w odnajdywaniu sensu życia, wspierają w szukaniu szczęścia, pomagają godzić życie rodzinne z zawodowym, etc.⁵

Na podstawie dotychczasowej analizy można stwierdzić, że zarówno nazwa „problemy zawodowe”, jak i „problemy życiowe” jest nieadekwatna. Jedna ma zbyt wąski zakres pojęciowy, druga zbyt szeroki. Przyznaję, że nie udało mi się znaleźć nazwy odpowiedniej. Być może bliższe byłoby sformułowanie „problemy na osi człowiek – edukacja – praca”, ale nie wydaje mi się, żeby to zestawienie słów było stuprocentowo trafne i w dodatku brzmiało językowo dobrze. Ze względu na to, że w literaturze psychologicznej istnieje definicja „problemów zawodowych”, która przedstawia to zjawisko w szerokiej perspektywie i jest bliska ona mojemu sposobowi rozumienia, pozostanę przy tradycyjnym określeniu.

M. Kulczycki analizując termin „problem zawodowy”, zwraca uwagę na to, że jest to wyznacznik, który reguluje stosunek jednostki do otaczającej rzeczywistości – pośrednio lub bezpośrednio związanej ze światem pracy. **Problemy zawodowe** sytuuje on w grupie problemów bytowych i zalicza do nich problemy łączące się z zabieganiem o środki do życia, z rozwojem zawodowym oraz z ogólnym zadowoleniem z życia. Pisząc o tych problemach M. Kulczycki podkreśla znaczenie pracy w życiu człowieka. Poza aspektem materialnym, który umożliwia człowiekowi realizowanie wielu potrzeb, praca zdaniem Autora jest wyzwaniem, któremu jednostka próbuje sprostać. Ubieganie się o pracę i utrzymanie jej wiąże się ze stawianiem sobie wymagań i przyczynia się do rozwiązywania wielu problemów oraz rozwoju jednostki. Często prowadzi do podnoszenia kwalifikacji, doskonalenia wiedzy, umiejętności, wzbogacania doświadczeń. Tym samym sprzyja osiągnięciu zadowolenia zawodowego. Zazwyczaj praca jest ważnym punktem odniesienia w życiu poszczególnych jednostek. Może być również przestrzenią nawiązywania wartościowych relacji interpersonalnych i źródłem dopełniającym sens ludzkiego życia. Jednak nie zawsze tak się zdarza. Człowiek w obszarze życia zawodowego może przeżywać wiele trudności, które przenikają pozostałe sfery, łącząc się w skomplikowane układy problemów⁶.

modele działalności specjalistów. Dlatego pisząc o osobie, która zajmuje się profesjonalnym wsparciem w poradnictwie zawodowym, będę używać ogólnego określenia „doradca”.

⁵ A. C z e r k a w s k a, *Jakość poradnictwa zawodowego – sens spotkania z doradcą*, Zeszyt Informacyjno-Metodyczny Doradcy Zawodowego nr 28, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2004, s. 30, 34.

⁶ M. K u l c z y c k i, *Rozważania wokół zagadnień psychologicznego poradnictwa życiowego*, Wrocław 1998, s. 14-16.

Problemy zawodowe łączą się z życiem rodzinnym, towarzyskim, działalnością społeczną i czasem wolnym. Mogą to być na przykład takie problemy, jak: utrata pracy, niemożność znalezienia pracy, niezadowolenie z pracy (zbyt niskie zarobki, niekorzystne warunki w miejscu pracy, nieporozumienia i konflikty z współpracownikami, mobbing, brak uznania wśród przełożonych i kolegów, nieudane działania i niepowodzenia zawodowe), niechęć do podnoszenia kwalifikacji, wypalenie zawodowe, utrata radości i sensu pracy, trudności w pogodzeniu pracy z osobistymi sprawami, etc. Nagromadzone i nierozwiązane problemy często odbijają się na samopoczuciu fizycznym i psychicznym, mogą być źródłem poważnych kryzysów życiowych. Jak pisze M. Kulczycki w przypadku problemów zawodowych ważne jest nie tylko skupianie się na doraźnym rozwiązywaniu trudności, ale również odnoszenie ich do warstwy integrującej całą osobowość i historię życia jednostki. Działania takie mają być ukierunkowane na wytyczanie celów życiowych, ustalanie zasad postępowania, budowanie dystansu do życia, rozwijanie refleksji i zdolności rozwiązywania własnych problemów, poprawę jakości życia i poczucie spełnienia we własnej egzystencji⁷.

2. Instrumentalne i egzystencjalne problemy zawodowe

W zaprezentowanym opisie poglądów M. Kulczyckiego na temat problemów zawodowych pośrednio widać aspekt instrumentalny i egzystencjalny problemów zawodowych. Podział ten znalazłam w odniesieniu do problemów ogólnozyciowych w koncepcji M. Straś-Romanowskiej. Autorka wskazuje na obiektywne (instrumentalne) i subiektywne (egzystencjalne) warunki pojawiania się problemów ludzkich. Co więcej, pisze o tym, że podział ten przekłada się bezpośrednio na problemy w poszczególnych sferach życia. Wykorzystując tę odpowiedź spróbuję dokonać tego rozróżnienia w odniesieniu do sfery zawodowej. W dalszej części artykułu dokładnie scharakteryzuję instrumentalne i egzystencjalne problemy zawodowe.

a. Instrumentalne problemy zawodowe

Problemy instrumentalne nazywane są również problemami obiektywnymi, regulacyjnymi, przystosowawczymi czy zachowaniowymi. Jak zauważa M. Straś-Romanowska warunkowane są one wpływami środowiska zewnętrznego. Autorka nazywa je też problemami zachowania się, czy funkcjonowania człowieka w obliczu różnych sytuacji życiowych. Zwykle dotyczą one podstawowych form zewnętrznej aktywności podmiotu, które można obserwować na co dzień, związane są z podnoszeniem „umiejętności i sprawności w realizacji zadań”. Problemy te mają charakter racjonalno-praktyczny. Człowiek zmagając się z nimi reguluje swoje stosunki z otoczeniem i optymalizuje swoje

⁷ M. K u l c z y c k i, *Rozważania wokół zagadnień...*, s. 15-18, E. S i a r k i e w i c z, *Czy warunkiem zdobycia i utrzymania pracy jest utrata niewinności?*, [w:] *Dyskursy młodych andragogów 2*, red. J. Kargul, Zielona Góra 2001, s. 134-135, E. S i a r k i e w i c z, *Iluzja ciała w zdobywaniu rynku pracy przez młodych ludzi*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, Numer Specjalny 2000.

położenie. Rozwiązywanie ich prowadzi do podnoszenia skuteczności działania i odczuwania zadowolenia z osiągniętych sukcesów oraz korzyści. Charakterystyczną cechą instrumentalnych problemów jest to, że z reguły ogólne określenie problemu można zamienić na pytanie – „Co?” lub „Jak?”⁸ Zadawanie sobie pytań – *Co robić, żeby...?* lub *Jak działać, żeby...?* – pozwala ukonkretnić problem, łatwiej wtedy go dostrzec, analizować i szukać optymalnych rozwiązań.

W sferze zawodowej problemy instrumentalne pojawiają się wtedy, gdy człowiek zadaje sobie pytania: Jak sprostać wymaganiom rynku pracy?, Jak osiągnąć dany cel zawodowy?, Jak odnieść sukces?, Jak rozpoznać swoje preferencje zawodowe?, Jak podnieść własną sprawność działania w obszarze życia zawodowego?, Jak zwiększyć umiejętności liczące się w mojej pracy zawodowej?, Co robić, aby być bardziej efektywnym?, etc.

Instrumentalizm i pragmatyzm tego podejścia do rozwiązywania problemów prowadzi człowieka do rozwijania własnej osobowości, przystosowywania się do warunków otaczającego świata i twórczego wpływania na jego zmianę. Podejmowane działania mają na celu poszerzanie wiedzy, umiejętności czy kompetencji zawodowych. Zmierzają w kierunku ułatwiania i uprzyjemniania życia. M. Straś-Romanowska przestrzega, że problemy te mogą też ograniczać aktywność jednostki, zwracając jej uwagę tylko na wartości materialne i utylitarne, jednocześnie powodując rezygnację z realizowania wartości duchowych w życiu. Koncentracja człowieka na rozwiązywaniu jedynie problemów instrumentalnych niesie ze sobą niebezpieczeństwo zubożenia osobowości jednostki i zarazem jej życia. Może sprzyjać szukaniu doraźnych rozwiązań, tworzeniu negatywnych postaw wobec innych ludzi, traktowaniu siebie i innych w sposób przedmiotowy, budowaniu płytkiego obrazu świata. Przeżywanie siebie i tego, co dzieje się wokół, nie można więc sprowadzić jedynie do rozwiązywania problemów instrumentalnych⁹.

b. Egzystencjalne problemy zawodowe

Oprócz konieczności adaptowania się do zmieniających się warunków otoczenia w życiu człowieka ważne jest refleksyjne odniesienie się do tego, co dzieje się – do własnej biografii, w której przeplatają się uczucia, myśli, wartości, wyobrażenia, cele, problemy, zdarzenia, etc. Problemy, które nie mają charakteru instrumentalnego to **problemy egzystencjalne** (subiektywne). Łączą się one z pozostałymi problemami w warstwie przeżyciowej, stąd też bywają nazywane problemami przeżyciowymi, ponieważ dostępne są jedynie w wewnętrznej perspektywie. M. Straś-Romanowska pisze o tym, że problemy egzystencjalne można rozpatrywać w dwojaki sposób, uwzględniając szerszy lub węższy

⁸ M. S t r a ś - R o m a n o w s k a, *Poradnictwo wobec problemów egzystencjalnych człowieka*, [w:] *Dramaturgia poradnictwa. Materiały VII Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego, Wrocław 12-13 czerwiec 1995*, red. A. Kargulowa, Wrocław 1996, s. 16-18; M. S t r a ś - R o m a n o w s k a, *Los człowieka jako problem psychologiczny. Podstawy teoretyczne*, Wrocław 1992, s. 19.

⁹ M. S t r a ś - R o m a n o w s k a, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 16-18; e a d e m, *Los człowieka...*, s. 19.

kontekst życia jednostki¹⁰. W szerszym kontekście problemy te ujmowane są jako specyficzna cecha ludzkiej egzystencji, bowiem tylko człowiek ma świadomość własnych przeżyć. Wyłaniają się dzięki ustosunkowywaniu się do własnych działań, relacji z innymi ludźmi i tego, co jawi się w zewnętrznym świecie. Stanowią zindywidualizowany obraz przeżyć, odczuć i interpretacji. Stawiają one przed człowiekiem pytania o rozumienie, odczuwanie i doszukiwanie się sensu zjawisk i własnego życia. To problemy, które dotyczą zarówno sposobu myślenia podmiotu, jak również jego postępowania¹¹.

Problemy egzystencjalne w węższym ujęciu dotyczą nie tylko przeżywania przez człowieka swojego bycia w świecie, ale również nadawania im treści w sensie duchowym. Odnoszą się do świata wartości, dylematów moralnych, pytań o sens istnienia, uzasadnienia własnych decyzji i wyborów w aspekcie życia zawodowego.

Ludzkie przeżycia oraz wybory pojawiają się zawsze w obliczu zdarzeń, konkretnych sytuacji, są przez nie jakby prowokowane, wyzwalane. Zdarzenia same z siebie nie są problemami psychologicznymi; stają się nimi dopiero wskutek określonej subiektywnej interpretacji, osobistego ustosunkowania¹².

Problemy egzystencjalne w węższym znaczeniu związane są z kryzysem wartości moralnych jednostki, z oddalaniem się od nich.

W sferze pracy problemy tego typu mogą przejawiać się poprzez jednostkowe odczuwanie: niechęci do pracy o podłożu lękowym (zetofobia), osamotnienia pomimo bycia wśród ludzi (konflikty w miejscu pracy, mobbing, poczucie niezrozumienia i nieadekwatności), zmęczenia sobą, ciągłego niezadowolenia i braku radości (mylne decyzje edukacyjne i zawodowe), znużenia pełnionymi rolami społecznymi czy zawodowymi, niemożnością zaangażowania się w jakiegokolwiek działania (utrata motywacji, wypalenie zawodowe), niechęci do życia (brak poczucia sensu życia w odniesieniu np. do istniejącego zatrudnienia lub utraty pracy). Rozwiązywanie tego rodzaju problemów zaczyna się od zadawania sobie pytania „Po co?” (po co coś robię?, po co żyję?). Mogą pojawiać się też pytania typu – „Kim jestem?”, „Kim chcę być?” Stawianie tego typu pytań może przyczyniać się do rozwoju osobowego, nadawać kształt i kierunek ludzkiemu losowi¹³. Problemy egzystencjalne mogą pojawiać się w obliczu kryzysów rozwojowych lub też mogą być związane z przeżyciami granicznymi, czyli sytuacjami stawiającymi jednostkę w obliczu cierpienia lub śmierci (np. obniżenie sprawności psychoruchowej, informacja o nieuleczalnej chorobie, choroba lub śmierć współpracownika).

Głównym źródłem instrumentalnych problemów zawodowych człowieka jest obawa o własną przyszłość, lęk przed nieporadzeniem sobie w życiu. Napięcie to jest szczególnie wyraźne w czasach stale rosnącego bezrobocia. Projektowanie kariery zawodowej

¹⁰ E a d e m, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 15.

¹¹ E a d e m, *Los człowieka...*, s. 19-20; e a d e m, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 19-20.

¹² E a d e m, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 20-21.

¹³ E a d e m, *Główne idee teoretyczne i metodologiczne psychologii personalistyczno-egzystencjalnej jako dyscypliny humanistycznej*, [w:] *Na tropach psychologii jako nauki*, red. M. Straś-Romanowska, Warszawa-Wrocław, 1995, s. 25-26; e a d e m, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 21.

w odniesieniu do kurczącego się rynku pracy i chęć jednostek, by sprostać wysokim wymaganiom pracodawców powoduje liczne trudności. Z kolei jeśli chodzi o źródło problemów egzystencjalnych, to możemy mówić o lęku związanym z niespełnieniem w życiu. Bardzo ważne jest w tym przypadku, subiektywne nadawanie znaczeń temu, co chcemy, aby wydarzyło się w naszym zawodowym życiu lub zdarzeniach minionym. Zakres problemów zawodowych jest bardzo szeroki, gdyż dotyczy nie tylko dbałości o rozwój zawodowy, odzyskiwania równowagi w odniesieniu do życia zawodowego, ale i osobistego, dotyczy także zachowania własnej indywidualności w dopasowywaniu się do warunków rynku pracy.

Dla uporządkowania powyższych kwestii przedstawię problemy zawodowe w formie pytań, grupując je wedle dwóch kategorii – instrumentalnych problemów zawodowych i egzystencjalnych problemów zawodowych.

Tabela 1

Przykłady instrumentalnych i egzystencjalnych problemów zawodowych

PROBLEMY ZAWODOWE Z GRUPY INSTRUMENTALNYCH	PROBLEMY ZAWODOWE Z GRUPY EGZYSTENCJALNYCH
CO? ▪ Co robić, żeby...? Przykłady: ▪ Co robić, żeby zdobyć, wiedzę, wykształcenie, kwalifikacje, doświadczenie zawodowe? ▪ Co zrobić, żeby dostać się do szkoły średniej, wyższej? ▪ Co robić, żeby dobrze wybrać drogę edukacyjno-zawodową? ▪ Co robić, żeby zostać zatrudnionym? ▪ Co zrobić, żeby zmienić pracę/ przekwalifikować się? ▪ Co zrobić, aby nie popaść w rutynę? ▪ Co zrobić, żeby nie wypalić się zawodowo? ▪ Co robić, by nie zrezygnować z moich wartości w miejscu pracy? ▪ Co może stać się dla mnie źródłem radości w pracy i w czasie wolnym? JAK? ▪ Jak działać, żeby....? Przykłady: ▪ Jak mogę lepiej siebie poznać, żeby podjąć właściwe decyzje zawodowe? ▪ Jak znaleźć pracę zgodną z własnym światem wartości?	KIM? ▪ Kim jestem? ▪ Kim chcę być? PO CO? ▪ Po co żyję? Przykłady: ▪ Kim mam być w życiu zawodowym? ▪ Kim jestem w pracy? ▪ Po co mam pracować? ▪ Po co się uczyć, zdobywać wykształcenie i kwalifikacje? ▪ Po co mam dbać o karierę zawodową/ życiową? ▪ Po co mam odkrywać siebie? ▪ Po co dzielić się wiedzą, umiejętnościami i doświadczeniem, przekazywać wzorce pracy nowym pokoleniom? ▪ Po co zmieniać pracę? ▪ Po co uczyć się nowych czynności, zdobywać wiedzę? ▪ Po co dbać o rozwój zawodowy i ogólne zadowolenie z pracy?

▪ Jak planować karierę zawodową? ▪ Jak się uczyć? ▪ Jak szukać pracy? ▪ Jak osiągnąć awans zawodowy? ▪ Jak utrzymać miejsce pracy? ▪ Jak poprawić relacje w miejscu pracy? ▪ Jak nie poddać się mobbingowi? ▪ Jak zadbać o dobrą atmosferę w miejscu pracy? ▪ Jak pogodzić życie zawodowe z rodzinnym? ▪ Jak dbać o formę psychofizyczną? ▪ Jak uchronić się przed pracoholizmem/bezrobociem? ▪ Jak osiągnąć zadowolenie w pracy?	

Źródło: opracowanie własne na podstawie podziału M. Straś-Romanowskiej, *Poradnictwo wobec problemów*.

Problemy zawodowe obu typów mają duże znaczenie w codziennym życiu. Instrumentalne bardziej uwidaczniają myślenie i działanie człowieka zmierzające w kierunku przystosowania się do warunków społeczno-gospodarczych, uzyskania poczucia bezpieczeństwa oraz odnalezienia miejsca, w którym można realizować się w sferze zawodowej. Ich rozwiązywanie wymaga od człowieka dużej zaradności, aktywności i elastyczności. Z kolei pytania natury egzystencjalnej skłaniają do zastanawiania się nad swoim losem, określania i odkrywania siebie oraz weryfikowania własnych działań. W przypadku pokonywania problemów egzystencjalnych bardziej liczy się zdolność człowieka do refleksji i odwaga w stawianiu czoła prawdzie dotyczącej jego i jego życia.

Na zakończenie tej części rozważań warto przytoczyć za M. Straś-Romanowską, że problemy egzystencjalne często pojawiają się pośrednio i ukryte są za problemami instrumentalnymi. Stawiając sobie pytania o karierę, zawód, pracę – dochodzimy do pytań podstawowych i odkrywamy warstwę egzystencjalnych niepokojów – tego: Kim być?, Po co żyć?, Ku czemu zmierzać?, Jak być szczęśliwym? etc. Co ciekawe Autorka twierdzi, że większość problemów z zakresu psychologii i poradnictwa to właśnie „*upodmiotowione problemy instrumentalne*”. Pisz o tym, że ze względu na większą łatwość analizowania ludzkiego zachowania i wypracowany warsztat metodyczny, doradcy i psychoterapeuci bardziej ukierunkowują swoją uwagę na postępowanie swoich klientów i w zakresie tych zewnętrznych przejawów zachowania się chętniej pomagają. Autorka przestrzega przed takim podejściem i namawia, aby osoby pomagające bardziej otworzyły się na rozwiązywanie problemów egzystencjalnych¹⁴.

¹⁴ E a d e m, *Poradnictwo wobec problemów...*, s. 20-25.

3. Implikacje dla poradnictwa zawodowego

Problemy zawodowe mają duże znaczenie w życiu człowieka. Świat pracy z jednej strony wyłania niebezpieczeństwa, konflikty i niepokoje; z drugiej daje szanse rozwojowe, możliwości odnoszenia sukcesów i spełniania się zawodowego. Pokonywanie tych problemów pełni bardzo ważną funkcję – łączy inne sfery życia i ważne etapy rozwojowe jednostki. Obecnie na poziomie życia zawodowego człowiek częściej doświadcza licznych zmian, które wymuszają rekonstruowanie planów życiowych. Pracodawcy śmieiej żądają adaptowania się do oferowanych warunków zatrudnienia, wymagając niekiedy zmian w wartościach moralnych, przekonaniach, celach życiowych. Szczególnie duże naciski można zaobserwować w odniesieniu do czasu pracy, dyspozycyjności, mobilności, posłuszeństwa. Niektóre problemy zawodowe są zatem wynikiem zmian gospodarczych i „nowych” reguł gry panujących na rynku pracy, które ustanawiają rzesze prywatnych przedsiębiorców. Inne z kolei można przypisać etapom rozwoju zawodowego przez, które człowiek przechodzi w swoim życiu (np. wybór szkoły i zawodu na tzw. progach edukacyjnych, inicjacja społeczna – odnalezienie swojego miejsca na rynku pracy) oraz popełnianym przez niego błędom (nieznajomość siebie, podejmowanie złych decyzji dotyczących kształcenia i wyboru zawodu, kierowanie się ambicjami innych osób, niechęć do zmian, etc.). Przewyciężanie problemów zawodowych może być istotnym elementem porządkującym egzystencję, może przyczyniać się do odzyskiwania równowagi psychicznej, kontroli nad własnym życiem i poprawy jakości życia. Osoby zajmujące się niesieniem profesjonalnego wsparcia mogą być w tym zakresie bardzo pomocne.

Zaprezentowany podział problemów zawodowych może mieć duże znaczenie dla praktyków, którzy w okresie dynamicznie zmieniającego się poradnictwa, szukają nowych metod pracy z osobami radzącymi się. Skoro zasięg działań doradców, jak już wcześniej wspomniałam, ulega znacznemu poszerzeniu (poradnictwo zawodowe staje się coraz bardziej ogólnozyciowe), to rozróżnienie na instrumentalne i egzystencjalne problemy zawodowe oraz informacja o przenikaniu ich do innych sfer życia może stanowić dla specjalistów ciekawą propozycję do refleksji i analizowania niektórych zjawisk mających miejsce w przestrzeni życia zawodowego człowieka oraz rozwiązywania pojawiających się w niej problemów. Myślę, że klasyfikacja ta pozwala na dokonanie większego oglądu i lepsze zrozumienie tego, co dzieje się lub może się zdarzyć na polu zawodowego życia człowieka. Poruszone przeze mnie zagadnienia mogą pomóc doradcom:

- usystematyzować wiedzę i doświadczenie, które zdobywają w kontaktach poradniczych,
- odnieść się do własnych i cudzych problemów zawodowych uwzględniając szeroki kontekst życia,
- spojrzeć na problemy zawodowe z węższej i szerszej perspektywy oraz połączyć oba zakresy oddziaływań pomocowych, osłabić konflikty pomiędzy tym, co subiektywne (zachowaniem siebie), a obiektywne (wpływami środowiskowymi i kulturowymi) oraz budować „kompromis” z otaczającą rzeczywistością,

- zachować bardziej refleksyjną postawę w stosunku do problemów zawodowych wyłaniających się w dynamicznie zmieniającym się świecie,
- zdystansować się do własnej działalności poradniczej, do problemów osób radzących się, do sposobów rozwiązywania problemów zawodowych,
- optymalizować proces pomocy poprzez tworzenie lepszych warunków do rozwiązywania problemów zawodowych,
- skłonić do zadawania dalszych pytań i weryfikowania dotychczasowych sposobów pracy,
- rozwijać warsztat pracy, modyfikować metody i tworzyć nowe narzędzia pomocne w analizowaniu i rozwiązywaniu problemów zawodowych.

Na zakończenie chcę odnieść się do słów B. Wojtasik, która pisze, że stale narastające komplikowanie się życia powoduje, że ludzie czują się zdezorientowani i potrzebują specjalistów, którzy wskażą im możliwości na rynku pracy, przy wyborze zawodu i dróg kształcenia oraz pomogą zorientować się w wielu innych problemach życiowych i sposobach ich rozwiązania, jednocześnie uwzględniając ich indywidualność, świat wewnętrznych przeżyć, sytuację bytową, w której się znaleźli i kontekst otaczającej rzeczywistości¹⁵.

¹⁵ B. W o j t a s i k, *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*, Warszawa 1997, s. 5-10.